

Japanisk populärkultur bland unga i svensk kontext: Lolitastilen som förhandling om ålder och genus

Cecilia Björck & Anette Hellman

An increasing interest in Eastern Asian popular culture can be discerned among Swedish youth. When cultural elements are used in new contexts, meanings are partly transformed and reenacted in new ways. This article explores how the Japanese fashion style *Lolita* is negotiated in a Swedish context. The data are based on observations and interviews at Swedish conventions for Eastern Asian popular culture, and a group interview with five teenagers using Lolita style. For analysis, we use concepts relating to age, gender and gaze. The results show that Lolita style offers possibilities for the young people in our study, female as well as male, to explore a certain form of feminine girlishness. However, this process involves negotiation about age, gender and bodies in public spaces, and by its use of childish femininity, the Lolita style seen through a spectator's gaze may generate ridicule. Its radicality and provocation seem to lie in the way Lolitas challenge norms about gender, age and expectations about "growing up".

Keywords: age, gender, Japanese popular culture, Lolita style, Swedish youth culture

Cecilia Björck, PhD/Senior Lecturer, University of Gothenburg.
Cecilia.Bjorck@gu.se

Anette Hellman, PhD/Senior Lecturer, University of Gothenburg.
Anette.Hellman@ped.gu.se

Det japanska adjektivet *kawaii*, på engelska ofta översatt till *pretty* eller *cute*, används traditionellt i Japan för att beskriva någon eller något som är litet, vackert, näpet och ömtåligt, och uttrycker användarens tillgivna önskan att skydda detta ömtåliga (Bryce, 2006). I modern tid har begreppet plockats upp genom populärkulturen och getts delvis ny mening, exempelvis genom att söta och gulliga accessoarer används i ett överflöd – ett slags ”extra allt” vilket enligt Yano (2013) kan beskrivas i termer av ”cute overload” och ”supercute”. Det söta kan också kombineras med andra tuffare, mörkare och mer ironiska element. Förutom att *kawaii culture* intensifierats i Japan, har den också genomgått vad Yano beskriver som en ”pink globalization” (s. 6), en transnationell spridning av varor och föreställningar där färgen rosa betecknar starka konnotationer mellan *kawaii* och femininitet. Genom framväxten av internet och ungdomskulturers starka intresse för *manga* och *anime* (japanska tecknade serier och animerad film) ges ”*kawaii*” skiftande mening i lokala kulturer (Bryce, 2006; Yano, 2013).

Även i Sverige har intresset för östasiatisk populärkultur ökat lavinartat under det senaste decenniet. Ett tydligt uttryck för intresset är de konvent med tusentals deltagare som genomförs för och av ungdomar. Enligt sajten konvent.se hålls mellan 30 och 40 konvent per år runt om i Sverige, från mindre, lokala konvent med under 100 besökare till NärCon som i Linköping sommaren 2015 drog cirka 8500 unika besökare. Här utövas aktiviteter som kretsar runt östasiatisk musik, spel, framträdanden, *manga/anime*, och inte minst *cosplay*, där deltagarna klär upp sig och agerar som sin favorit(*manga*)-figur (se Sveningsson, 2012). Trots det stora intresset för japanska populärkulturella uttryck är det förvånansvärt få studier gjorda kring hur ungdomar förhandlar dessa uttryck i en svensk kontext.

I denna artikel diskuterar vi hur element ur japansk populärkultur gestaltas bland svenska ungdomar, och mer specifikt bland tonåringar som använder en modestil som kallas *lolita*. Bärare av denna klädstil syns ständigt på konventen, både tjejer och killar, om än mest tjejer. För en utomstående kan *lolitas* förväxlas med de karaktärer som används för *cosplay*, men lolitastilens användare är själva noga med att påpeka att de inte klär ut sig, utan att det handlar om en klädstil som åtminstone vissa av dem bär även i sin vardag.

Lolitastilen växte fram som subkultur i Japan under 1970-talet i takt med att fäblessen för kawaii växte, blev sedan alltmer populär under 1980- och 90-talen, och introducerades efter millennieskiftet för en global publik genom populärkulturella kanaler som tidningar och musikvideos (Winge, 2008). Stilen kan betecknas som ”flickig”, oskuldsfull och en manifestation av kawaii, och är influerad av såväl viktoriansk stil och rokoko-estetik som de västerländska subkulturerna punk och goth (Nguyen, 2012). Det finns en mängd olika substilar där två av de mest kända är Sweet lolita och Gothic lolita (Haijima, 2013). Sweet lolita kan beskrivas som en glad och munter stil dominerad av klänningar med vida kjolar i färger som rosa, rött och pastellfärger med genomarbetade mönster som ofta innehåller sötsaker, djur eller sagoföremål, och kläderna är täckta med volanger och spets. Gothic lolita kännetecknas av starka influenser från viktorianska barn- och dockkläder, men är också inspirerad av goth-stil och går ofta i svart och vitt. Nguyen (2012) förklarar att även om Gothic lolita ofta beskrivs som en mörk stil med intresse för det makabra och groteska, så innehåller stilen ändå ett visst mått av ”cute”, dock i en version som ofta inkluderar fladdermöss, spindelväv och likkistor. Medan fenomenet kawaii/cute culture har uppmärksammats relativt mycket, framför allt inom kultur-, antropologi-, media- och konsumtionsforskning, är lolita som stil och subkultur i Japan och i andra länder mindre beforskad. På det internationella fältet finns några studier gjorda (Kinsella, 1995; Winge, 2008; Younker, 2011; Nguyen, 2012; Haijama, 2013; Hinton, 2013), samt ett antal masteruppsatser. I en svensk kontext är området i princip obeforskat. Det finns, såvitt vi vet, endast en handfull studentuppsatser, exempelvis Isotalos (2014) konstnärliga kandidatarbete på Konstfack som behandlar hur lolitastilen ur ett performativt perspektiv kan ses som motstånd.

I väst associeras ofta begreppet lolita med Vladimir Nabokovs roman med samma namn från 1955, vilket möjligen är en orsak till att bärare av lolitastilen ofta möter hårt motstånd ifrån människor utanför denna subkultur (Nguyen, 2012). Nabokovs roman handlar om relationen mellan en äldre man och en 12-årig flicka, varigenom begreppet lolitastil i väst har kommit att stå för unga flickor som klär sig provocerande för att attrahera äldre män (också känt som *lolitakomplex*, eller i Japan som *lolicon*/*roricon*). Inom subkulturen och modestilen lolita har dock

begreppet fått en annan innebörd, och på japanska kan lolita stavas på olika sätt för att markera denna skillnad (Gagné, 2008; Nguyen, 2012). Både japanska och nordamerikanska lolitas har tydligt tagit avstånd från den betydelse som konnoterar sexuell fetischism (Winge, 2008; Nguyen, 2012). För dem symboliserar stilen istället något vackert att ikläda sig för sin egen skull, en tidlös stil som betecknar elegans, skönhet, blygsamhet och anständighet.

Lolitastilen är idag populär över hela världen, och "lolita communities" finns idag även i ett stort antal europeiska länder, däribland Sverige (Haijima, 2013). Denna spridning av stilen kan ses som en del av de globala diskurser som har benämnts som "pink globalization" (Yano, 2013) eller "japanification" av barns och ungas populärkultur (West, 2009). Vårt övergripande syfte är att undersöka hur dessa globala diskurser förhandlas lokalt bland ungdomar i en svensk kontext präglad av starka jämställdhetsdiskurser (Björck, 2011), där markörer för flickighet såsom den rosa färgen ses som problematiska i relation till jämställdhet (Ambjörnsson, 2011). Vi gör detta genom att analysera hur unga tjejer och killar beskriver sin användning av lolitastilen. Vi tar utgångspunkt i följande frågor:

- Varför väljer de att använda sig av stilen, vad tycker de är tilltalande med denna, finns det något de tycker är problematiskt?
- Vilka normer kommer till uttryck i lolitastilen, och hur relaterar de till faktorer som ålder och genus?

Teoretiska utgångspunkter, metodologi och genomförande

Vi diskuterar här användningen av en viss *stil*, lolitastilen. Stilar kan förstås som ett sätt för individer att signalera att de tillhör en viss subkultur genom olika markörer, såsom kläder, frisyrer, jargong, smink, mimik, eller vilken musik eller kapitalvaror man föredrar. Stilen används för att markera skillnad mot det som betecknas som mainstreamkultur och skapa en gemensam identitet i en subkultur (Bjurström, 1995). Ett sätt att göra detta kan vara att använda artefakter ifrån mainstreamkulturen på ett nytt och provocerande vis.

Normer om ålder (vuxenhet, barnslighet) och genus (maskulinitet, femininitet) är centrala i artikeln, och vi utgår ifrån att dessa kategorier upprätthålls processuellt genom förhandling. Begreppet *norm(er)* används utifrån Butlers (1999/2006) och Foucaults (1980) sätt att visa hur vardaglig kunskap om och förståelse av världen hör samman med makt och ett kontinuerligt skapande av över- och underordning. Eftersom en norm alltid pekar mot det som i ett givet sammanhang anses normalt, bär det alltid på föreställningar om sin motsats, det som kategoriseras som avvikande (Martinsson, 2008). Normer fixeras, stabiliseras och förändras i ett visst sammanhang genom en serie betydelsebärande upprepande handlingar. Det är dessa normupprepningar som Butler (1999/2006) kallar *performativitet*. Genom de normer som görs tillgängliga i ett visst sammanhang görs vissa performativa handlingar möjliga (eller omöjliga eller försvåras).

Begreppet ålder innefattar inte enbart den tid en individ har levt i världen, utan konstrueras också socialt och kulturellt, knutet till normer om mognad, d.v.s. vad någon i en viss uppnådd ålder förväntas göra eller kunna (Krekula, Närvänen & Näsman, 2005). Åldersnormer kan vidare ses som intersektionellt sammanflätade med normer om genus och sexualitet, där det att växa upp innebär att lära sig att utföra pojkighet, flickighet, vuxenhet, familjebildning etc. på rätt sätt. Ambjörnsson och Jönsson (2010) använder begreppen *livsscheman*, *livslinjer* och *livsmanus*, inspirerade av Halberstams (2005) *life schedules* och Ahmeds (2006) *the straight line*. Begreppen relaterar till hur handlingar förväntas utföras enligt en heterosexuellt uppbyggd ordning för att räknas som normala och begripliga. Det innebär att passera ett antal faser i en viss ordning: födelse, barndom, ungdom, vuxenhet, barnalstrande, ålderdom och död.

I vår analys framträder framför allt hur ålder och genus samverkar intersektionellt genom att den femininitet individen förväntas gestalta varierar med vilken ålder subjektet tillskrivs. Metodologiskt har vi alltså arbetat inte bara med vilka normer som synliggörs, utan också hur dessa samverkar och görs relevanta i förhållande till kontext (Lykke, 2003). En "flicka" ses här som något som konstrueras, i relation till både genus och ålder. Österlund, Söderberg och Formark (2013) menar att det inte går "att fastställa en exakt gräns för vad eller vem som utgör en flicka" och att "litteraturen och konsten framträder som en plats

särskilt väl lämpad för utformningen, gestaltandet och laborerandet av/med flickan som en malplacering, ett normbrott eller något skevt” (s. 13). Utifrån detta resonemang kommer vi i vår artikel att analysera lolita-stilen som en gestaltning av flickighet.

Vi använder vidare begreppet *gaze* för att diskutera ungdomarnas berättelser om hur andra ser på dem. Begreppet, som på svenska betyder (ihållande) blick, beskriver ett sätt att titta som utövar kontroll enbart genom att observera (Foucault, 1977). Den som tittar utövar subjektsskap genom att bedöma och definiera den som tittas på, vilken i sin tur görs till objekt genom blicken.

Den empiri vi baserar vårt resonemang på har genererats dels genom deltagande observationer, dels en längre fokusgruppsintervju. Under 2013 och 2014 deltog vi i fyra svenska konvent för östasiatisk populärkultur, ibland gemensamt och ibland var för sig, och förde där samtal med ungdomar. Vid konventen blev vi speciellt intresserade av lolita-stilen då den verkade innehålla spännande förhandlingar om framför allt genus och ålder. Baserat på de möten och kontakter som tagits konstruerades en fokusgruppsintervju om lolita-stilen på drygt en och en halv timme som genomförts av Cecilia. I denna intervju deltog fem ungdomar: Jessica 18 år, Fredrik 15 år, Anna 14 år, Fanny 17 år och Petronella 13 år. Alla fem definierade sig som intresserade av östasiatisk kultur och alla utom en (Petronella) som användare av någon typ av lolita-stil. Vi har följt Vetenskapsrådets etiska regler, som bland annat säger att för deltagare under 15 år ska målsmans godkännande inhämtas. Petronella hade följt med sina vänner till intervjun i sista stund och hade inte något sådant godkännande, därför kommer hennes utsagor inte att refereras här. Intervjun utfördes på ett hotellrum i en medelstor svensk stad, spelades in som ljudfil och transkriberades.

Att göra sig till lolita

Att klä sig som lolita har både likheter och skillnader jämfört med cosplay. De lalitas vi talat med vid konvent påtalar mycket bestämt att utomstående ofta misstolkar deras klädstil som att de ”klär ut sig” till något; men detta är felaktigt: ”vi klär inte ut oss, vi klär upp oss”, säger de, och ”det är såhär vi klär oss och tycker om att se ut” (jfr Nguyen, 2012).

Att klä upp sig i denna stil kan innebära att vissa uttryck görs viktiga, såsom att agera lolita genom ”rätt stil”, medan andra, såsom att ha ”rätt biologiskt kön” görs perifera. Jessica har vi tidigare träffat på ett konvent. Nu har hon samlat fyra vänner som använder sig av lolitastil och alla utom en (Petronella) kommer till intervjun klädda som lolitas. Det är inte förrän de ombeds presentera sig och säga sina namn, som det framgår att fyra tjejer och en kille deltar i intervjun. Fredrik gestaltar lolitastilen, genom smink, kläder, röst och kroppsspråk, lika övertygande som övriga deltagare. Hans röst är visserligen mörkare än de andras, men skulle genom sin melodiska mjukhet kunna tas för en tjejöst i altregister. Under intervjun fokuserar ungdomarna på sitt gemensamma intresse, lolitastilen, och att Fredrik förkroppsligar femininitet och flickighet verkar ses som lika självklart som att tjejerna gör det. Vi kommer senare i artikeln att återkomma till vad som möjliggör detta.

Att klä upp sig i stilen kan göras olika ”sött”. Deltagarnas klädstil vid intervjutillfället representerar två olika substilar av lolita. Jessica och Anna är klädda i Sweet lolita-stil med pastellfärgade klänningar och hår färgat i rosa respektive lila. Fredrik beskriver sin stil som ”mer gothic”. Han har mer smink än tjejerna och det är i mörka färger. Han har också ett halsband med fladdermöss och så kallade cirkellinser som får ögonen att se docklika ut, stora och runda. Möjligen kan stilvalet förstås i termer av hierarkier och kön. Att som pojke bära klänning i offentliga miljöer är ofta svårt i sig eftersom det riskerar att väcka löje och marginalisering (Hellman, 2010; Ambjörnsson, 2011). När det gäller färger associeras mörka färger i vår samtida kulturella kontext generellt med maskulinitet, medan färgen rosa uppfattas som en markör för (en viss sorts) femininitet (Ambjörnsson, 2011), och möjligen blir Fredriks val att använda en mörkare lolitastil något lättare än om han skulle valt en ”supercute” rosa/pastellfärgad stil.

Ungdomarna fokuserar, som tidigare nämnts, på det gemensamma projektet och betonar att det, trots kontrasterna, finns mycket som förenar de olika lolitastilarna. Den gemensamma lolitagestalten karaktäriseras enligt dem av ”utstickande” smink, rosetter och spets. Förutom klänningen, som är det centrala plagget, hör ett antal andra plagg och accessoarer till gestalten. Jessica berättar att man till att börja med inte kan bära en lolitaklänning utan en blus under, för då

känner man sig ”typ naken”. Klänningen ska helst ha en stor och vid kjol i flera lager, och Jessica som för tillfället har en enklare kjol förklarar urskuldande: ”nu har inte jag den nu för det är så varmt”. Vidare används knästrumpor, ”det är ett måste” säger Fanny. Håret ska gärna vara i någon ovanlig färg som exempelvis lila eller rosa, vilket kan åstadkommas genom peruk eller hårfärgning, och i håret sätts stora huvudrosetter och ”lite allt möjligt” som man kan hitta. Blus, klänning och övriga accessoarer ska ha mycket spets, volanger och rosetter, ”sådär överdrivet mycket rosetter”, säger Anna. Hon förklarar sedan att stilen ska uppfattas just som överdriven av andra: ”Om nån ser mig på stan måste de ju tänka liksom att... jag måste ju se ut som att jag har klätt ut mig alltför mycket”. Samtidigt ser intervjudeltagarna själva det överdrivna som ”normalt”.

Lolitans stil beskrivs alltså här som styrd av ett antal estetiska regler, varav en är att det ska vara ”överdrivet” och ”alltför mycket” – ett överflöd av rosetter, mycket mönster och mycket färg. Ett genomgående drag vad gäller västerländsk femininitetskonstruktion i relation till kroppen, är att eftersträva måttfullhet (Ambjörnsson, 2011). Den femininitet som Fredrik, Anna, Jessica och Fanny beskriver och gestaltar, kan utifrån detta förstås som en balans mellan normföljande måttfullhet (välvdad hår, klänning med vit blus under för att undvika alltför stor exponering av hud) och normprovocerande måttlöshet (ett övermått av accessoarer, stora rosetter, det ska vara ”alltför mycket”). Ambjörnsson (2011), som undersökt den rosa färgens symboliska laddning i en svensk kontext, finner att färgen ofta kopplas till en fas i förskole flickors liv och till ”excess, sinnlighet och överdrift” (s. 116). Mognad och uppväxt innebär förväntningar på att ta avstånd från överdrifterna och ”lära sig att begränsa sig och vara mer återhållsam” (s. 116). Yano (2013) menar att det barnsligt söta och gulliga i kawaii-estetiken genom överlastning omförhandlas till en mer cool gatupformance, visuellt starkt stiliserad och med ironisk twist. Att framställa sig själv med hjälp av sådana stilistiska uttryck kan enligt Yano ses som att posera inför ”multiple gazes” (s. 3), då bilder som förmedlar kawaii-estetik sprids globalt genom såväl sociala medier som design tidskrifter.

Butler (1999/2006) diskuterar att överdrifter kan vara en genusparodi. Österholm (2013) använder begreppet *gurlesk*¹ för att beteckna en olydig och skev estetik som utmanar normativa bilder av flickan, ”överdriven, på gränsen mellan feminism, gullighet och äckel” (s. 116). De överlastade aspekterna av lolitastilen skulle härigenom kunna förstås som en gurlesk parodi på en förskoleflicka i prinsessperioden. Samtidigt menar ungdomarna som tidigare nämnts att de inte klär ut sig utan att stilen, inklusive det överlastade, är deras estetiska preferens. Huruvida stilen förstås som parodi eller inte beror alltså på vem som tittar och med vilken blick.

Ytterligare en aspekt är att den gestalt som eftersträvas är en fiktiv figur, vilket diskuteras i följande citat:

Fanny: Man vill likna en docka...

Anna: ... se ut som en docka eller en manga, man vill kunna fixa det där perfekta sminket, bara: ”Nu skulle jag kunna vara med i en mangabok”.

Fanny och Anna diskuterar här en önskan efter att transformera sig. Den gestalt som eftersträvas anknyter både till mer traditionella skönhetsideal, dockan, och till populärkulturella karaktärer, en mangafigur. Inom lolitakulturen finns regler om att göra transformationen på ”rätt sätt”. Ett exempel är de instruktionsfilmer som olika lolitas lagt upp på YouTube, med mängder av råd om hur smink, cirkellinser och andra accessoarer bör användas för att göra sig docklik. Att genomgå denna transformation verkar kräva mycket tid och energi. Fredrik beskriver att det tar 40–60 minuter för honom att ordna med smink och alla kläder, vilket är svårt att hinna med på morgonen innan han ska till skolan.

Det är dock inte bara kläder, smink och accessoarer som behövs för stilen, utan även vissa poser och ett visst sätt att föra sig. Deltagarna i intervjun beskriver exempelvis att lolitan bör sitta rak i ryggen med tårna riktade mot varandra på ett sätt som i Sverige möjligen skulle förknippas med kroppsspråket hos ett blygt barn. Vid tebjudning, en annan central del av japansk kultur som används även inom lolitakulturen, beskriver deltagarna att det gäller att hålla koppen med

1 Begreppet *gurlesque* myntades av den amerikanska poeten och kritikern Arielle Greenberg (2010, i Österholm, 2013) och är inspirerat av ord som *grotesk* och undergroundrörelsen *Riot Grrls*.

lillfingret rakt utåt, ett sätt som sägs vara elegant. Det är ”lite prinsessa över det”, menar de.

Att hålla koppen och kroppen på rätt sätt framträder alltså i intervjun som *stilmarkörer*, som en del av ett stilmässigt regelverk. Dessa gäller det att följa för att gestalta lolitan på rätt sätt, menar deltagarna, även om de också medger att de inte alltid orkar bry sig om det. Utöver detta handlar det också om att förkroppsliga tänkta inre karaktärsdrag för att stilen ska gestaltas på rätt sätt:

Jessica: När man är lolita, då kan man inte va värsta änglalik, och sen bara va (med mörk röst:) ”nej!”, såhär man måste va trevlig och glad (...) och ha ljus röst, liksom (med överdrivet ljus röst:) ”varsågod!”, det blir som att man lever sig in i en karaktär, typ.

Fanny: Men det är som en karaktär, egentligen (...)

Jessica: Det är ju hur man känner sig inuti.

Som lolitas förhandlar ungdomarna normer om genus och ålder genom markörer som relaterar till kroppen, såsom rösten eller kläder. Dessa markörer kan ses i ljuset av Butlers (1999/2006) tanke om att identitet ”görs” performativt genom upprepade handlingar. Ett exempel är Jessicas uttalande ovan om att rösten ska vara ljus och harmoniera med en i övrigt änglalik klädstil. Markörer som ljus röst och sammanhållen kroppshållning är normativt kodade som feminina, och mer specifikt som väluppfostrat och oskuldsfullt feminina. Genom att använda rösten och föra kroppen på lolitagestaltens speciella sätt ”görs” alltså flickighet oavsett biologiskt kön på dem som använder stilen.

Butler (1990/2006) kritiserar en gängse kulturell uppfattning om att människors yttre speglar ett slags tänkt sann kärna. Hon menar att det tvärtom är våra ”yttre” handlingar och självpresentationer som skapar en känsla av en sådan inre kärna och naturlig personlighet. Även ungdomarna problematiserar vad som är ”inre” och ”yttre” i denna process, men vi uppfattar att de glider mellan olika tankelinjer. För det första ligger deras beskrivningar av att genom kläder, gester och handlingar ”bli” en lolita nära det Butler beskriver som performativa handlingar. För det andra, när de talar om något ”inre” som ska ”uttryckas” talar de i stället mer i linje med den essentialistiska uppfattning Butler vänder sig emot. Dock, för det tredje, beskrivs detta

inre inte som något fast eller något medfött – det sanna jaget kan istället utgöras av populärkulturella figurer de plockar upp och identifierar sig med, där de kan ”känna sig” som en docka, en mangafigur, och så vidare, och att det handlar om att genom klädstilen uttrycka denna känsla.

De markörer som används för att ”göra lolita” kan vidare tolkas olika beroende på kontext, vilket kan skapa tvetydighet. Ett exempel på detta är fötternas inåtriktade placering som markör för femininitet (jfr Hellman, 2010), vilket i en svensk kontext förmodligen generellt skulle tolkas som blyg barnslighet, medan det inom ungdomskulturella kretsar med intresse för östasiatisk populärkultur istället signalerar status och äkta stilkänsla genom kunskap om hur denna markör traditionellt används i Japan (Nguyen, 2012).

Lolita och barnslighet

Lolita är mångfacetterad vad gäller ålder. I intervjun förhandlas huruvida ålder är ett framträdande drag hos lolitagestalten, och vid vissa tillfällen i samtalet tonar deltagarna ner betydelsen:

Cecilia: Om nån säger ”det handlar om att ni inte vill växa upp”?

Jessica: Det handlar väl inte om ålder utan om hur man vill uttrycka sig på utsidan, om man tycker man ser ut som en prinsessa som har vingar typ, då vill man uttrycka det fast på ett mer realistiskt sätt... eller så är det ett sätt att rymma från verkligheten! Kan det också va, jag vet inte.

Fanny: Det är väl olika från person till person.

Lolitastilen beskrivs här som en estetik som uttrycker individuell smak och personlighet, och deltagarna gör motstånd mot att detta uttryck ska begränsas av samhälleliga åldersnormer. Flera gånger i intervjun sägs att ålderskillnader blir mindre tydliga i umgänget med andra lolitas. Detta verkar ske genom att ett gemensamt fokus läggs på intresset för lolitaestetiken. I lolitakretsar erhålls inte status automatiskt genom högre ålder, utan snarare genom att ha god stilkänsla och många följare på sociala medier som Instagram och bloggar.

Samtidigt finns det andra passager i intervjun där ålder görs viktigt. De yngre berättar (uppenbart nöjda) att de ofta tros vara äldre än vad

de är, men Jessica som är äldst i gruppen har motsatta erfarenheter. Hon menar att det i hennes ålder inte är så roligt när "andra ser en som en typ liten bebis, eller tycker att man ser jätteliten ut", och hon berättar att hon har fått frågor i stil med "är du typ tolv år eller" och "jag trodde du gick i sexan". Även de andra deltagarna vittnar då om att omgivningen associerar lolitastilen med yngre barns utseende och att de får kommentarer om att de "ser ut som typ dagisbarn" eller att "lolitaklänning kan du inte gå runt i, det är för småbarn" (jfr Hellman, 2010). Åldernormerna kommuniceras också implicit genom att kläder som uttrycker kawaii, exempelvis i tryck med den japanska figuren *Hello Kitty*, ofta bara finns att köpa i barnstorlekar i svenska affärer.

Anna påpekar här att poängen inte är att se yngre ut och förklarar sedan, något motsägelsefullt, att hon har läst i olika debattforum på Internet att "många säger att du ska inte ha den här stilen när du är yngre, för då är du redan så liten som de som har den här stilen strävar efter att se ut att vara". Istället hävdas i dessa forum att den som klär sig i lolitastil ska vara ungefär 20–22 år. När Cecilia frågar vilken ålder lolitastilen försöker efterlikna, finns ingen konsensus eller tvärsäker uppfattning. Anna och Jessica menar att lolitan ska se ut som en tonåring, medan Anna tror att idén är att se yngre ut. Jessica utbrister då: "Det blir ju lite dubbelmoral att klä sig som en lolita och vilja se ut som typ 20, det går ju typ inte!", vilket väcker fniss och skratt från gruppen.

Förutom när det gäller kläder blir ålder också relevant när deltagarna talar med nostalgi om åttiotalsleksaker som krambjörnarna, *furbies* och originalen av *My Little Pony*. De berättar om hur de städat bort dessa leksaker men sedan, genom sitt intresse för saker som är kawaii, ångrat sig och antingen upplevt lättnad (över att de sparat leksakerna) eller vända (över att de slängts). I samband med denna diskussion säger Anna:

Anna: Så jag går kanske bakåt, medan andra kanske försöker se äldre ut, inga leksaker ingenting, du ska se så gammal ut som möjligt, femton plus så du kommer in på allting, sådär är typ de flesta i min ålder ändå.

Cecilia: Hur kommer det sig då?

Anna: Jag vet inte, det är väl normen.

Att Anna, som vid intervjun är 14 år, reflekterar över att hon "går bakåt" jämfört med normer för ungdom, kan förstås utifrån begrepp som livsschema (att livet förväntas passera ett antal faser i en rätt ordning) och livslinje (att unga ska rikta sig mot att bli/framstå som äldre). När unga förväntas följa ett förväntat livsschema och livslinje, innebär lolitastilen i stället att gå motströms genom att rikta sig mot attribut som förknippas med barndom. Detta kan jämföras med deltagarna i Nguyens (2012) studie, flickor på gränsen till vuxenvärlden som utmanade omgivningens förväntningar om att de skulle "växa upp" för att genom lolitastilen i stället sträva efter att återerövra flickigheten och dess estetik.

Lolita, vuxenhet och sexualisering

Ett annat, och närmast motsatt, dilemma med den symboliska laddning som lolita associeras med av omgivningen, anknyter också till ålder, men på ett helt annat vis. Detta dilemma handlar om risken för sexualiserande blickar. En utgångspunkt för ungdomarna i dessa diskussioner var Vladimir Nabokovs roman *Lolita*, som de anser vara problematisk:

Anna: Men lolita har ju en annan bakgrund också, alltså, mina föräldrar var jätteskeptiska mot lolitastilen från början, för det är ju egentligen en bok... och, ja det här... så det har ju lite ett annat budskap också. Frågar nån vad jag har för stil säger jag lolita men jag skulle inte säga till nån som inte vet vad jag pratar om att jag är lolita, då vill jag förklara att jag har klänningar som kommer från en stil som heter lolita, för annars det kan bli så fel.

Fredrik: Då kanske de tänker på den där boken och bara "jaha..."

I citatet ovan diskuterar Anna och Fredrik hur omgivningen kan misstolka lolitastilen eftersom den förknippas med fenomenet där äldre män dras till yngre flickor. De menar även att den vurm för skolflickors skoluniformer som finns i japansk populärkultur, innebär liknande risker för missförstånd:

Anna: Är inte det en sådär (sänker tonläget:) ganska sexistisk... del också, så det var jag också jätteskeptisk mot, nu har jag uniform, men

Jessica: Man vågar typ inte ha på sig den ibland för då får man såhär gamla gubbar efter sig, aaah.

Anna: Man får välja sina tillfällen, man kan inte, jag har bara gått med den några få tillfällen på stan, och då är det på dagen... alltså man får va... för det kan sända så dubbla signaler. För mig är det en sak och för någon annan är det en annan sak.

Jessica: Precis, när det är mörkt ute, typ nån kväll, då kan det finnas nån som, ”ja där är nån som vill vara med mig” (sänker rösten:) eller typ inte vet jag...

Fanny: Eller så kan det komma nån som verkligen hatar den stilen och bara komma fram och... säga nåt eller trakassera en.

Jessica: Då när det är mörkt ute då vill man bara typ

Fanny: Hem

Jessica: Ja, man vill ha på sig typ mjukisbyxor och inte synas.

Fredrik: Ja.

Ungdomarna beskriver hur de riskerar att mötas av sexistiska blickar och kommentarer om de säger att de gillar lolitastilen, eller om de är klädda i japansk skoluniform. Möjligen är de också rädda för våldsamma handlingar som skulle kunna bli följderna av sådan sexism, de vill inte ha skoluniform om det är mörkt. Samtidigt som deltagarna vill bli förknippade med oskuldsfullhet genom sin stil, riskerar de tvärtom att genom den korta kjolens betydelse i en svensk kontext bli förknippade med sexuell lössläpphet. Genom detta genereras alltså oönskade blickar som tolkar lolitans estetiska gestalt på ett sätt som inte överensstämmer med det som bärarna av stilen vill uttrycka. Med hjälp av begreppet *gaze* (Foucault, 1980) som en form av normerande blick, kan detta problem förstås som att lolitas pendlar mellan å ena sidan en subjektsposition, där de försöker ta makten över vilka uttryck de vill använda och hur dessa ska tolkas, å andra sidan en objektsposition som skapas genom oönskade blickar (jfr Nguyen, 2012).

I det sista resultatavsnittet ska vi se hur den värderande blicken inte bara är negativt laddad, utan även framställs som central för att gestalta lolita som annorlunda gentemot det som är ”mainstream”.

Mod att vara annorlunda

När ungdomarna beskriver lolitastilen sker det ofta genom att positionera sig gentemot vissa "andra", som får stå för det som lolitastilen inte är. Framför allt används begrepp som "vanlig", "normal" och "en i mängden" för att beskriva dessa "andra". Som centralt för lolitastilen beskrivs i kontrast äkthet och mod att bryta mot förväntningar, "våga sticka ut och vara sig själv".

Att trotsa förväntningar genom att använda lolitastil handlar inte nödvändigtvis om att revoltera mot föräldrar. Några av de intervjuade ungdomarna har snarare både sökt och fått stöd för sina estetiska val av föräldrarna. Anna berättar exempelvis om sin pappa som, efter att hon klätt sig i lolitastilen i ett halvår och därmed visat ett mer varaktigt intresse, gett henne stort stöd vilket hon beskriver som mycket viktigt. Fredrik upplever också starkt stöd hemifrån:

Fredrik: ja så är det för mig också, mina föräldrar lägger jätteofta upp bilder på mig på Facebook och Instagram, "såhär ser Fredrik ut idag han är jättefin och har så fint smink", då blir jag bara: "jaa", jag vill liksom... det känns liksom jättebra.

Ålder framstår dock som en aspekt som komplicerar användandet av lolitastil. Jessica som är 18 år, beskriver sin pappa som ambivalent inför stilen hon använder:

Jessica: Min pappa är inte såhär jätteförtjust i min stil, "du ser ut som en jättestor bäbis" typ (alla skrattar), men jag tycker om att trotsa emot lite grann, så jag bara fortsätter att köra, och sen tycker han att jag är jätteduktig som vågar och att jag sticker ut och så... samtidigt som han ibland tycker att det är för mycket.

Även om både Fredrik och Jessica får uppskattning från sina föräldrar för att de vågar klä sig annorlunda, finns också skillnader. Medan Fredrik upplever stort stöd från sina föräldrar, så upplever Jessica att lolitastilen väcker provokation och ambivalens hos hennes pappa eftersom stilen inte motsvarar hennes ålder, och eftersom den är "för mycket". Kanske är det så att ålder här utgör en starkare norm än kön, och att Jessica som är 18 år inte kan tillåtas att leka med stilar längre, i synnerhet inte stilar som framställer henne som barnslig. Kanske

krockar denna barnsliga gestaltning med förväntningar på att tjejer i ett jämställt samhälle ska vara tuffa och ta plats på ett mer vuxet och sexigt sätt (jfr. Björck, 2011). Och kanske är det så att om det i stället är en kille som klär sig i klänning, så kan det tvärtom ses som en bekräftelse på jämställdhet?

Att våga följa sin önskan att klä sig i lolitastilen innebär alltså att gå på tvärs med de estetiska uttryck som unga idag förväntas attraheras av inom mainstreamkultur, men också att våga vara nöjd med sig själv. Det handlar om en process som beskrivs kräva, men samtidigt också generera, självförtroende och mod. Att dra till sig omgivningens blickar är ofrånkomligt, och framstår som något eftersträvanvärt. Många reaktioner och kommentarer kan dock upplevas som negativt, som när människor de möter på stan skriker ”Jävla docka” eller ”Är det cirkus någonstans eller?”. Sådana reaktioner förklaras med att människor som är ”mer vanliga” nog tycker att stilen är ”överdriven”. Fredrik, som klär sig i stilen Gothic lolita, berättar:

Fredrik: Det är ju folk som går förbi och ger typ bitch-blickar, för jag har ju en mörk stil och folk ser ju negativt på det eftersom de drar emot emo² till exempel, de tycker att det är en väldigt dålig stil, så folk kan ju titta väldigt negativt, pekar och sådär, ropar och skriker och såna där grejer.

Men omgivningens blickar och fascination, både från barn och vuxna, kan också upplevas positivt och bekräftande. Jessica berättar om att det händer då och då att någon kommer fram på stan och vill ta kort för att de tycker hon är ”cool”, och att en tant kommit fram och frågat om hon fick titta, för att sedan förklara hur cool hon tyckte Jessica såg ut. Här kan vi se den sammansmältning mellan söta/prinsesslika och coola ideal som Yano (2013, s. 3) kallar för ”Japanese Cute-Cool”. Framför allt verkar dock positiva kommentarer komma från barn som kan dra i sina föräldrar och säga ”där går en prinsessa!” eller ”vad söta de är!”. I intervjun uttrycks detta som något som deltagarna tycker om att höra, och att barnets glädjeyttring i sin tur gör dem själva glada och ger dem självförtroende.

Anna sammanfattar det positiva och negativa med uppmärksamheten:

2 Emo (förkortning för *emotional hardcore*) är en musik- och livsstil.

Anna: Jag känner mig nästan lite hedrad att de över huvud taget bryr sig om att kommentera (skrattar), de lägger energi på mig. Och det gör ju att jag sticker ut, jag är inte en i mängden, och det betyder ju också att jag har lyckats med att ha den här stilen för den här stilen ska inte se vanlig ut. Så jag väljer att se det positivt.

Senare i intervjun säger hon:

Anna: Jag skulle aldrig kunna tänka mig att gå ut och se helt normal ut eller vad jag ska säga, alltså jag skulle inte kunna gå tillbaks till det nu för det känns som, jag har vant mig vid att folk kollar lite och så och det skulle bara kännas jättekonstigt att plötsligt bara va en i mängden, för i början så var det jobbigt men nu gillar man nästan att man sticker ut lite.

Blickarna beskrivs här som något att vänja sig vid, som deltagarna inte vill vara utan. Men att ”göra sig till lolita” är inte bara något som görs inför andra. Anna säger: “Är du nere så är nästan det bästa att fixa upp sig, ställa sig framför spegeln, för det är så jag vill se ut, och fall jag lyckas med det, då är det det ultimata”. Fredrik berättar: “När man är hemma då brukar jag pröva att sminka olika fina sminkningar och sådär, och jag lägger fram kläder dagen innan skolan, ‘det här ska jag ha på mig’, fast sen på morgonen kanske man bara: ‘nej men jag orkar inte sminka mig’”. Dessa berättelser vittnar om att ungdomarna inte ständigt behöver andras blickar, utan i lika hög grad kan finna bekräftelse i det egna rummet hemma, inför sin egen blick.

Sammanfattning och slutsatser

Det övergripande syftet med vår analys har varit att undersöka hur den ”japanifierade” globala diskurs som kan benämnas som cute/kawaii culture förhandlas lokalt bland ungdomar i en svensk kontext. Vi ville veta vad ungdomar ser som tilltalande eller problematiskt med stilen, vilka normer som kommer till uttryck i lolitastilen samt hur dessa relaterar till ålder och genus. Sammanfattningsvis pekar vår studie på ett antal teman som inrymmer spänningar och paradoxer genom att betydelser av stilen förhandlas mellan de som använder den och de som tittar. Framför allt gäller det teman som oskuld/sexualisering, äkta/konstgjord och barnslighet/vuxenhet. En övergripande dynamik som har beröringspunkter med alla dessa teman är den mellan måttfullhet

(elegant, oskuldsfullt och vackert) och övermått (överdrivet, för mycket och utstickande).

Det överdrivna, med mycket smink och detaljer som väcker uppmärksamhet, verkar provocera omgivningen, vilket också beskrivs som ett uttalat syfte med stilen. Detta ”överdrivna” kan förstås som ett sätt att göra motstånd mot normer genom att fylla symboler med delvis ny mening. Markörer som generellt tolkas som barnsliga, oskuldsfulla och oförargliga, kan destabiliseras genom att markörerna används på ett överdrivet sätt (jfr Yano, 2013). Om denna ”cute overload” förstås som ett sätt att utöva motstånd, kan stilens mer måttfulla ideal (elegant, proper, påklädd, väluppfostrad, etc.) kanske vid första anblick snarare tolkas som disciplinering. Dock ser vi att även vurmen för det oskuldsfulla kan förstås som en form av motstånd, mot samhället och populärkulturens krav på exponering och sexualisering. Strävan efter en icke-sexualiserad framtoning kompliceras emellertid av att lolitastilen, både som begrepp och som visuellt uttryck, av omgivningen associeras just med sexuell objektifiering och självobjektifiering, något som i intervjun benämndes i termer av ”dubbla signaler”.

Det måttlösa användandet av rosetter, hårband och allehanda accessoarer kan också provocera genom att dessa ses som konstgjorda, ytliga och plastigt kommersiella produkter. Spänningen mellan det konstgjorda/artificiella och det som ses som äkta är också ett framträdande tema i lolitastilen. De figurer som beskrivs som idealgestalter när ungdomarna berättar om hur de vill vara och se ut för tankarna till fiktionens värld: dockor, mangafigurer, prinsessor och änglar. Även referenser till *det magiska* pekar på det fiktivas attraktionskraft. Identifikationen med och begäret efter fiktion och magi kan ses som en önskan efter fantasi och lek, även efter att omgivningen förväntar sig att ungdomarna ska lämna dessa element bakom sig.

Begäret efter det fiktiva kan också tolkas som ett begär efter att genom smink, kläder, linser och andra medel kunna transformera sig själv mot perfektion. Att ”göra lolita” möjliggör för både tjejer och killar att gestalta en magisk och icke-sexuell femininitet. Till synes artificiella och oäkta attribut kopplas i ungdomarnas berättelser paradoxalt nog till något äkta och sant; den som ”känner sig som en prinsessa med vingar” ska också ha rätt att uttrycka det i sin klädstil. Strävan efter något sant och äkta visar sig också genom stilreferenser

till *det japanska*, vilket knyts till idéer om autentisk stil, genuint intresse och initierad kunskap.

Slutligen vill vi uppmärksamma hur lolitastilens balansgång mellan måttfullhet och övermått utmanar normer om ålder, livsscheman och livslinjer. I likhet med andra subkulturer använder lolitastilens användare artefakter ifrån mainstreamkulturen på ett nytt och provocerande vis. Här förpackas dock markörer som färgat hår i en barnlig gestalt; där andra ungdomskulturstilar ofta protesterar och tar avstånd från barndom strävar lolitastilen efter att återerövra barndom, lek och kreativitet, vilket i sig fungerar som motstånd mot de förväntade livslinjerna. Stilens färger, former, objekt och sätt att föra kroppen associeras alltså med barnslighet, vilket från omgivningen genererar omdömen som att lolitas ser ut som ”bebisar” eller ”dagisbarn”. De lolitas vi talat med tillbakavisar den tolkningen. De hävdar att stilen snarare handlar om ett moget val att uttrycka sin identitet. De är också tydligt medvetna om att de därmed utmanar förväntade livsscheman, vilket 14-åriga Anna kärnfullt uttrycker i termer av att ”gå bakåt”. Det som förväntas är att ungdomar ska ”växa upp” vilket innebär att ta avstånd från det barnsliga och lekfulla, rikta sig mot att bli/framstå som äldre, och förhålla sig till normativa krav på ungdom (t.ex. att bli cool och sexig) och på vuxenhet (t.ex. rationalitet och konformitet). Motståndet mot kraven på vuxenhet kan också ses formulerad i en slogan vi sett på konvent, tryckt på en t-shirt: “Don’t grow up – it’s a trap”.

Referenser

- Ahmed, Sara (2006). *Queer phenomenology: Orientations, objects, others*. Durham: Duke University Press.
- Ambjörnsson, Fanny, & Jönsson, Maria (2010). Inledning. I Fanny Ambjörnsson & Maria Jönsson (Red.), *Livslinjer: berättelser om ålder, genus och sexualitet* (ss. 7–21). Göteborg: Makadam.
- Ambjörnsson, Fanny (2011). *Rosa: Den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.

- Björck, Cecilia (2011). *Claiming space: Discourses on gender, popular music, and social change*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, Högskolan för scen och musik. Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/2077/24290>.
- Bryce, Mio (2006). Cuteness needed: The new language/communication device in a global society. *International journal of the humanities*, 2(3), 2265–2275.
- Bjurström, Erling (2005). *Ungdomskultur, stil och smak*. Umeå: Boréa.
- Butler, Judith (1999/2006). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Gagné, Isaac (2008). Urban princesses: Performance and “women’s language” in Japan’s Gothic/Lolita subculture. *Journal of Linguistic Anthropology*, 18(1), 130–150.
- Foucault, Michel (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. London: Allen Lane.
- Foucault, Michel (1980). *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977* [red. av Colin Gordon]. New York: Pantheon Books.
- Haijima, Agnese (2013). Lolita and Mori fashion in Latvia: Representation of Japanese popular culture in Europe. *International Journal of Area Studies*(7), 31–56.
- Halberstam, Judith (2005). *In a queer time and place: Transgender bodies, subcultural lives*. New York: New York University Press.
- Hellman, Anette (2010). *Kan Batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola*. (Diss. Gothenburg Studies in Educational Sciences, 299). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/22776/2/gupea_2077_22776_2.pdf
- Hinton, Perry R. (2013). Returning in a different fashion: Culture, communication, and changing representations of Lolita in Japan and the West. *International Journal of Communication*(7), 1582–1602.
- Isotalo, Frida (2014). *Performing Lolita: Göra, vara, visa mode och femininitet som motstånd*. Kandidatuppsats. Stockholm: Konstfack/ Institutionen för Bildpedagogik (BI).

- Kinsella, Sharon (1995). Cuties in Japan. I Lise Skov & Brian Moeran (Red.), *Women, media and consumption in Japan* (ss. 220–254). Richmond: Curzon.
- Krekula, Clary, Närvänen, Anna-Liisa & Näsman, Elisabet (2005). Ålder i intersektionell analys. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2005, (2–3), 81–94.
- Lykke, Nina (2003). Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen? *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1, 47–57.
- Martinsson, Lena (2008). *Inledning*. I Lena Martinsson & Eva Reimers (red.), *Skola i normer*, s. 7–28. Malmö: Gleerup.
- Nguyen, An (2012). *Maiden's fashion as eternal becomings: Victorian maidens and sugar sweet cuties donning Japanese street fashion in Japan and North America*. Diss. University of Western Ontario.
- Sveningsson, Malin (2012). Med kroppen som medium: Cosplay som performativ mediepraktik. I Erling Bjurström, Martin Fredriksson, Ulf Olsson & Ann Werner (red.), *Senmoderna reflexioner: Festskrift till Johan Fornäs*, s. 101–112. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- West, Mark I. (red.) (2009). *The Japanification of children's popular culture: From godzilla to miyazaki*. Lanham, Md.: Scarecrow Press.
- Winge, Theresa (2008). Undressing and dressing Lolita: A search for the identity of the Japanese Lolita. *Mechademia*, 3(1), 47–63. Tillgänglig 15-09-08 på <https://muse.jhu.edu>
- Yano, Christine R. (2013). *Pink globalization: Hello Kitty's trek across the Pacific*. Durham: Duke University Press.
- Yunker, Terasa (2011). Lolita: Dreaming, despairing, defying. *Stanford Journal of East Asian affairs*, 11(1), 97–110.
- Österholm, Maria Margareta (2013). Världens äckligaste prinsesskalas: Om ett gurleskt flickrum i samtidslitteraturen. I Mia Österlund, Eva Söderberg & Bodil Formark (Red.), *Flicktion: Perspektiv på flickan i fiktionen* (ss. 105–119). Malmö: Universus.
- Österlund, Mia, Söderberg, Eva, & Formark, Bodil (2013). Introduktion. I Mia Österlund, Eva Söderberg & Bodil Formark (Red.), *Flicktion: Perspektiv på flickan i fiktionen* (ss. 11–25). Malmö: Universus.